

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग एक-ल

वर्ष २, अंक ६०]

मंगळवार, ऑक्टोबर ४, २०१६/आश्विन १२, शके १९३८

[पृष्ठे ११, किंमत : रुपये १६.००

असाधारण क्रमांक ११९

प्राधिकृत प्रकाशन

(केंद्रीय) औद्योगिक विवाद अधिनियम व मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम यांखालील
(भाग एक, चार-अ, चार-ब आणि चार-क यांमध्ये प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचना, आदेश व निवाडे यांव्यतिरिक्त)
अधिसूचना, आदेश व निवाडे.

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक ४ ऑक्टोबर २०१६

अधिसूचना

कारखाने अधिनियम, १९४८.

क्रमांक एफएसी. २०१४/प्र.क्र. २४०/कामगार-४.—कारखाने अधिनियम, १९४८ (१९४८ चा ६३) च्या कलम ८७ आणि ११२ नुसार प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा आणि या बाबतीत महाराष्ट्र शासनास समर्थ करणाऱ्या इतर सर्व अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्र शासनास याद्वारे महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ मध्ये आणखी सुधारणा करण्यासाठी पुढील नियम करित आहे. हे नियम उक्त अधिनियमाच्या उप-कलम (१) कलम ११५ अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे यापूर्वी प्रसिद्ध करण्यात आलेले आहेत .-

नियम

१. या नियमांना महाराष्ट्र कारखाने नियम, (सुधारित) २०१६ असे म्हणावे.

२. महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ च्या नियम ११४ मध्ये,—

(i) उप-नियम (१) मध्ये, २६ नंतर खालील बाब जादा दाखल करण्यात येईल :-

“२७. दगड किंवा इतर पदार्थ ज्यामध्ये फ्री सिलिका अंतर्भूत आहे त्याची हाताळणी.”

(ii) अनुसूची XXVI नंतर खालील अनुसूची जादा दाखल करण्यात येईल :-

“अनुसूची-XXVII

[पहा नियम ११४ (१) ची बाब २७]

दगड किंवा इतर पदार्थ ज्यामध्ये फ्री सिलिका अंतर्भूत आहे त्याची हाताळणी.

१. प्रयुक्ती .— ही अनुसूची दगड किंवा इतर पदार्थ ज्यामध्ये फ्री सिलिका अंतर्भूत आहे त्याची हाताळणी करणाऱ्या सर्व कारखान्यांना किंवा त्याच्या कोणत्याही भागाला लागू होईल.

२. **व्याख्या.**— या अनुसूचीच्या प्रयोजनार्थ, .—

(१) “ हाताळणी ” याचा अर्थ दगड किंवा इतर पदार्थ ज्यामध्ये फ्री सिलिका अंतर्भूत आहे ते चिरडणे, तोडणे, तुकडे करणे, बांधणे, दळणे, गाळणे, एकत्र करणे, वर्गवारी करणे किंवा हाताळणे किंवा इतर प्रक्रिया ज्यामध्ये अशा दगड किंवा पदार्थाचा समावेश आहे यामध्ये खालील प्रक्रियांचा सुद्धा समावेश आहे :—

- (अ) स्टोन क्रशर ;
- (ब) रत्न आणि जवाहिरे ;
- (क) पाटी पेन्सिल उत्पादन ;
- (ड) मौल्यवान खडे उत्पादन ;
- (इ) सिमेंट उत्पादन ;
- (फ) काच उत्पादन ;
- (ग) दगड, ग्रॅनाईट किंवा संगमरवर याची कापणी किंवा हाताळणी ;
- (ह) टाईल उत्पादन ;
- (ए) साचा किंवा ओत काम उत्पादन ;
- (ज) ओत काम साफ करणे ;
- (ख) मुरमुरे, लाह्या, इत्यादीचे उत्पादन ;
- (ल) सॅड पेपर, ग्राइंड व्हिल, विद्युत रोधक, चीनी मातीची भांडी उत्पादन ;

(२) “ दगड किंवा इतर पदार्थ ज्यामध्ये फ्री सिलिका अंतर्भूत आहे ” याचा अर्थ ज्यामध्ये ५ टक्के वजनापेक्षा कमी फ्री सिलिका नाही असा दगड किंवा इतर भरीव पदार्थ.

३. **प्रतिबंधात्मक उपाययोजना.**— दगड किंवा इतर पदार्थ ज्यामध्ये फ्री सिलिका अंतर्भूत आहे त्याची हाताळणी कारखान्यामध्ये किंवा कारखान्याच्या भागामध्ये खालील प्रतिबंधात्मक उपाययोजना असल्याशिवाय करू नये .—

(I) अभियांत्रिकी उपाययोजना

(१) ओली प्रक्रिया .—

(अ) हवेत उडणारी सिलिका धूळ प्रक्रियेत किंवा साफसफाईत पाणी वापरून कमी केली पाहिजे किंवा दाबून टाकली पाहिजे.

(ब) कॉक्रीट किंवा गवंडीकामात छिद्र पडताना किंवा कापताना पाण्याचा वापर केला पाहिजे.

(२) वायुविजन :—

(अ) उत्पादन प्रक्रियेतील सिलिका धुळीवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी किंवा बाहेर काढण्यासाठी कार्यक्षम लोकल एक्झॉट यंत्रणा पुरवली आणि सुस्थितीत ठेवली पाहिजे.

(ब) कामाच्या जागेतील फ्री सिलिकाचे प्रमाण विहित मर्यादेपेक्षा कमी ठेवण्यासाठी dilution किंवा वायुविजन याचा वापर केला पाहिजे.

(क) कामाचे ठिकाण दुषित होण्यास प्रतिबंध होण्यासाठी धूळ गोळा करण्याचे कार्यक्षम यंत्र High Efficiency Particle Air (HEPA) फिल्टर अशा पद्धतीने बसवला पाहिजे की ज्यामुळे धूळ स्रोतापासून आणि सर्व स्थानांतर ठिकाणापासून बाहेर काढली जाईल.

(ड) वायुविजन संयंत्र चालू स्थितीत ठेवले पाहिजे.

(३) अलग करणे :—

(अ) सॅड ब्लॉस्टिंग करताना बंदिस्त containment पद्धती वापरली पाहिजे.

(ब) वाहनांच्या किंवा कापण्याच्या आणि छिद्र पडण्याच्या मशीनच्या केबिन बंदिस्त आणि सीलबंद असल्या पाहिजे.

(४) धूळ नियंत्रण :—

(अ) फिल्टरसह व्हॅक्यूम प्रणाली कामाच्या आणि स्थानांतराच्या भागातील धूळ काढण्यासाठी वापरण्यात येईल.

(ब) कन्वेअर पट्टा त्याच्या संपूर्ण लांबी पर्यंत पूर्णपणे बंदिस्त असावा.

जर प्रक्रिया किंवा कामकाजात तयार होणारी धूळ कायद्याच्या अनुसूची दोन मध्ये दिलेल्या विहित मर्यादेपेक्षा जास्त नसेल तर वर दिलेल्या नियंत्रण उपाययोजना आवश्यक नाहीत.

(II) वैद्यकीय नियंत्रण उपाययोजना :—

(१) खंड १ मध्ये वर्णन केलेल्या प्रत्येक कारखान्याच्या भोगावटादाराने प्रक्रियेत कामावर असलेल्या प्रत्येक कामगाराची प्रथम कामावर लागल्या नंतर १५ दिवसांच्या आत वैद्यकीय निरीक्षक कारखाने किंवा प्रमाणक शल्यचिकित्सक यांचेकडून तपासणी होईल याची खात्री केली पाहिजे. या वैद्यकीय तपासणीमध्ये सिलिका कणासाठी थुंकीची तपासणी, फुफ्फुसांच्या कार्यक्षमतेची तपासणी, आणि छातीचा क्ष-किरण आलेख, पोस्टिरीअर ॲंटीरिअर व्ह्यू (PA) जो न्यूमोकोनोसिससाठी असलेल्या आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना (ILO) च्या प्रमाणित रेडियोग्राफी तुलना केलेला असावा, या तपासण्याचा समावेश असावा. कारखान्यामध्ये प्रथम कामावर लागल्याच्या १५ दिवसांनंतर कोणत्याही कामगाराला काम करण्याची परवानगी देऊ नये, जोपर्यंत प्रमाणक शल्यचिकित्सक त्याला अशा कामासाठी सक्षम असल्याचे प्रमाणपत्र फॉर्म २३ मध्ये देत नाही.

(२) वरील प्रमाणे वर्णन केलेल्या प्रक्रियेत कामावर असलेला प्रत्येक कामगाराची पुनर्तपासणी प्रत्येक बारा महिन्यात कमीत कमी एकदा प्रमाणक शल्य चिकित्सकाकडून झाली पाहिजे. या पुनर्तपासणीमध्ये, प्रमाणक शल्य चिकित्सकाला योग्य वाटतील अशा उप-परिच्छेद (१) मध्ये दिलेल्या सर्व तपासण्यांचा समावेश असावा अपवाद फक्त छातीची क्ष-किरण आलेख न्यूमोकोनोसिस वरील आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना (ILO) रेडियोग्राफ वाचण्यात तज्ज्ञ किंवा प्रशिक्षित असणाऱ्या क्ष-किरण शास्त्रज्ञाने वाचलेला असला पाहिजे आणि जो ३ वर्षांतून एकदा काढला पाहिजे.

(३) ज्या दिवशी ही अनुसूची लागू होईल त्या दिवशी उपरोक्त प्रक्रियेमध्ये काम करणाऱ्या प्रत्येक कामगाराची, भोगावटादाराच्या खर्चाने, अर्हताप्राप्त क्ष-किरण शास्त्रज्ञाकडून, प्रमाणित आकाराच्या क्ष-किरण प्लेट आणि ३०० मिली ॲपिअर (MA) पेक्षा जास्त क्षमता असलेल्या क्ष-किरण यंत्राचा वापर करून, क्ष-किरण तपासणी झाली पाहिजे. या क्ष-किरणाचा अहवाल त्या तारखेपासून तीन महिन्यांमध्ये वैद्यकीय निरीक्षक कारखाने किंवा प्रमाणक शल्यचिकित्सक किंवा मुख्य निरीक्षक कारखाने यांना सादर केला पाहिजे.

(४) जर कोणत्याही वेळी कारखाने निरीक्षक, वैद्यकीय किंवा प्रमाणक शल्यचिकित्सकाचे असे मत असेल की एखादा कामगार नमूद केलेल्या प्रक्रियेत सतत काम करीत राहिल्यास त्या कामगाराच्या आरोग्यास विशेष धोका होण्याचा संभव असल्यामुळे त्या प्रक्रियेत काम करण्यास सक्षम नाही तर त्याने आपले निष्कर्ष फॉर्म नंबर २३ आणि आरोग्य नोंदवहीमध्ये नोंदविले पाहिजेत. अशा कागदपत्रांच्या नोंदीमध्ये त्याच्या मते सदर व्यक्ती नमूद प्रक्रियेत काम करण्यास सक्षम नाही त्याचा कालावधीचा सुद्धा समावेश असावा अशाप्रकारे प्रक्रियेमध्ये काम करण्यापासून निर्लंबित केलेल्या व्यक्तीला पर्यायी काम करण्याची सुविधा दिली पाहिजे आणि जर वैद्यकीय निरीक्षक कारखाने किंवा प्रमाणक शल्यचिकित्सकाच्या मते तो काम करण्यासाठी असमर्थ आहे तर त्या घटनेत बाधित व्यक्तीचे योग्य प्रकारे पुनर्वसन झाले पाहिजे.

(५) उप परिच्छेद (४) मध्ये नमूद केलेल्याप्रमाणे काम करण्यास असक्षम ठरलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस कारखाने निरीक्षक, वैद्यकीय किंवा प्रमाणक शल्यचिकित्सकाने पुन्हा पुढील तपासणी करून त्या प्रक्रियेत ती काम करण्यास सक्षम असल्याचे पुन्हा प्रमाणपत्र दिल्याखेरीज, तिला पुन्हा कामवार लावता कामा नये किंवा सदर प्रक्रियेमध्ये काम करण्याची परवानगी देऊ नये.

(६) पुर्वी कामावर असलेल्या व वैद्यकीय निरीक्षक कारखाने किंवा प्रमाणक शल्यचिकित्सक याने असक्षम म्हणून जाहीर केलेल्या कामगारास त्याची भोगावटादाराच्या खर्चाने, अर्हताप्राप्त क्ष-किरण शास्त्रज्ञाकडून, प्रमाणित आकाराच्या क्ष-किरण छायाचित्रासह पुन्हा तपासणी केल्याखेरीज आणि तो त्या प्रक्रियेत परत काम करण्यास योग्य असल्याचे प्रमाणित केल्याखेरीज, त्याला उप-नियम (१) मध्ये नमूद केलेल्या प्रक्रियांपैकी कोणत्याही प्रक्रियेत काम करण्याची परवानगी देऊ नये.

(७) (i) कारखान्याच्या भोगावटादाराने कमीत कमी एक अर्धवेळ अर्हताप्राप्त वैद्यकीय व्यवसायिक ज्याच्याकडे एम.बी.बी.एस. (M.B.B.S.) ही पदवी आणि औद्योगिक आरोग्यामधील पदव्युत्तर पदविका किंवा एम.बी.बी.एस. (M.B.B.S.) ही पदवी आणि उद्योगामध्ये व्यवसायिक आरोग्य चिकित्सक म्हणून ५ वर्ष अनुभव किंवा एम.बी.बी.एस. (M.B.B.S.) ही पदवी आणि कमीत कमी ३ महिने कालावधीचा राज्य शासनाने मान्यता दिलेला औद्योगिक आरोग्यामधील प्रशिक्षणाचे प्रमाणपत्र आणि उद्योगामध्ये व्यवसायिक आरोग्य चिकित्सक म्हणून २ वर्षे अनुभव आहे. याची नेमणूक केली पाहिजे. अशाप्रकारे नेमणूक

झालेल्या वैद्यकीय व्यावसायिकाने प्रत्येक कामाच्या दिवशी कमीत कमी ४ तास रुग्णवाहिका खोलीमध्ये खालील उप परिच्छेद (ii) मध्ये दिलेली कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी हजर असले पाहिजे.

(ii) प्रमाणक शल्य चिकित्सक किंवा वैद्यकीय निरीक्षक किंवा भोगवटादाराने नेमणूक केलेल्या वैद्यकीय व्यवसायिकाने करावयाच्या वैद्यकीय तपासणीसाठी, केवळ त्याच्या वापरासाठी योग्य प्रकारे स्वच्छ केलेली, हवा खेळती राहण्याची व प्रकाशाची पुरेशी सोय असलेली आणि एक पडदा, लेखन साहित्यसह एक टेबल, खुर्च्या आणि इतर सोई व इतर उपकरणे ज्यामध्ये क्ष-किरणाची तपासणीसाठी सोय अशा सोई असलेल्या आणि मुख्य निरीक्षक, कारखाने यांनी वेळोवेळी सूचीत केलेली इतर प्रकारची उपकरणे असलेल्या एका रुग्णवाहिका खोलीची तरतूद केली पाहिजे.

(iii) अशा प्रकारे नेमणूक झालेल्या वैद्यकीय व्यवसायिकाने खालील कामे करावीत.

(अ) आरोग्य नोंदवही फॉर्म नंबर ७ अद्यावत ठेवणे.

(ब) कारखान्यात कामावर असलेल्या व्यक्तींची वैद्यकीय तपासणी करणे.

(क) आजारी, जखमी किंवा बाधीत कामगारांच्या आरोग्य, शिक्षण आणि पुनर्वसनाकडे लक्ष देणे.

(ड) जेथे धोकादायक प्रक्रिया केल्या जातात त्या कामाच्या खोलीचे निरीक्षण करणे आणि तेथे काम करणाऱ्या कामगारांच्या आरोग्याचे संरक्षण होण्यासाठी घ्यावयाच्या उपाययोजनांबाबत व्यवस्थापनास सल्ला देणे.

(८) सिलिकाशी संपर्क येत असलेल्या कामगारांच्या आरोग्याच्या नोंदीची कागदपत्रे कामावर लागल्याच्या सुरुवातीपासून कमीत कमी ४० वर्षे किंवा सेवानिवृत्ती किंवा सेवा खंडीत झाल्यापासून १५ वर्षे किंवा कारखाना बंद झाल्यापासून १५ वर्षे यापैकी जे नंतर घडेल तो पर्यंत ठेवले पाहिजेत आणि संबंधित कामगार किंवा त्यांच्या प्रतिनिधींना उपलब्ध करून दिले पाहिजेत.

(९) वैद्यकीय तपासणीची नोंद आणि उक्त अर्हताप्राप्त वैद्यकीय व्यवसायाने केलेल्या योग्य त्या तपासण्या शारीरिक क्षमता आणि आरोग्याबाबतचे प्रमाणपत्र फॉर्म नंबर २३ मध्ये आणि आरोग्य नोंदवहीमध्ये नमुना ७ नोंद ठेवली पाहिजे जे निरीक्षकाने मागणी केल्यावर निरीक्षणासाठी सहज उपलब्ध झाले पाहिजे.

(iii) प्रशासकीय उपाय योजना :-

(१) कार्यस्थळ किंवा पर्यावरण सर्वेक्षण संपर्काचे प्रमाण किंवा तीव्रता ठरविण्यासाठी भोगवटादाराने कार्यस्थळ किंवा पर्यावरणाचे सर्वेक्षण करून घेण्याची खात्री केली पाहिजे जेणे करून आभियांत्रिकी उपाय योजना, श्वसन सुरक्षा साधनाची निवड, कामाच्या पद्धती आणि वैद्यकीय सर्वेक्षणाची गरज ठरविता येईल.

(अ) संपर्क किंवा तीव्रतेचे मापन कामगारांच्या प्रत्यक्ष श्वसनक्षेत्रामध्ये केले पाहिजे ;

(ब) नमुने गोळा करण्याची एकूण वेळ कमीत कमी ७ तास असावी ;

(क) कार्यस्थळ किंवा पर्यावरण सर्वेक्षण त्रैमासिक असावे ;

(ड) भोगवटादारकडून करण्यात येणाऱ्या धुळीच्या नमुन्याचा अहवाल सर्व लोकांना उपलब्ध असावा ;

(२) प्रशिक्षण किंवा सावधानता कामगारांना खालील बाबींचे प्रशिक्षण असावे ;

(अ) फ्री सिलिका धुलिकणांचे आरोग्यावर होणारे परिणाम ;

(ब) फ्री सिलिका धुलिकणांचा धोका निर्माण करणाऱ्या प्रक्रिया व पदार्थ ;

(क) धुळीचे प्रमाण कमी करण्यासाठी वापरायचे अभियांत्रिकी उपाय आणि कामाच्या पद्धती ;

(ड) नीटनेटकेपणा आणि स्वच्छतेचे महत्त्व ;

(इ) रेस्पिरॅटर इत्यादी सारख्या वैयक्तिक सुरक्षा साधनांचा योग्य वापर ;

(फ) संपर्क कमी करण्यासाठी वैयक्तिक आरोग्य विषयक सवयी ;

(३) हाऊसकीपिंग जमीन सुस्थितीत ठेवणे :-

(अ) सर्व जमीन किंवा जागा जेथे सूक्ष्म धूळ जमा होऊ शकते आणि जेथे कोणाही व्यक्तीला काम करावे लागते किंवा जावे लागते त्या अप्रभावीत पदार्थांच्या असाव्या आणि अश्या स्थितीत ठेवाव्यात जेणेकरून त्या ओलसर पद्धतीने किंवा इतर कोणत्याही स्वच्छतेच्या पद्धतीने ज्यामुळे धूळ हवेमध्ये उडण्यास प्रतिबंध होऊ शकतो अशा प्रकारे प्रत्येक पाळीत कमीत कमी एकदा पूर्णपणे झाडाव्यात ;

(ब) या कामासाठी कोरडा झाडू मारणे किंवा दाबाखालील हवेचा झोट याचा वापर स्वच्छतेसाठी करू नये. ओली प्रक्रिया किंवा **High Efficiency Particle Air (HEPA)** सह व्हॅकुम प्रणाली वापरली पाहिजे ;

(क) डोक्यावरील फळ्या किंवा यंत्रावरील धूळ कंपने, वर्दळ आणि हवेच्या प्रवाहामुळे उडण्यापूर्वी काढली पाहिजे ;

(४) कपडे बदलायची खोली आणि धुण्याच्या सोयी :-

(अ) कपडे धुण्याच्या व आंधाळीच्या सोयी कामगारांना सहजरित्या उपलब्ध होईल अशा योग्य त्या ठिकाणी असल्या पाहिजे ;

(ब) कामगारांसाठी दूषित न झालेले कपडे ठेवण्यासाठी स्वतंत्र कुलपांचे खण असलेले प्रसाधनगृह असावे ;

(क) कामगारांनी कामाचे ठिकाण सोडण्यापूर्वी आंघोळ केली पाहिजे आणि कामाचे कपडे बदलले पाहिजे ;

(ड) कामावरचे कपडे हवेच्या झोटाने किंवा झटकून स्वच्छ करू नये ;

(इ) खाण्याच्या किंवा भोजनाच्या जागा संपर्काच्या जागेपासून दूर असाव्यात ;

(५) सूचना फलक :-

(अ) खबरदारी चिन्हे किंवा पत्रके सहजरित्या दिसतील अशा प्रमुख जागी लावली पाहिजे ;

(ब) खबरदारी चिन्हे किंवा पत्रका मध्ये धोका आणि घ्यावयाची काळजी यांचा समावेश असावा ;

(क) सूचना फलक स्थानिक भाषेत आणि बहुसंख्य कामगारांना समजेल अशा भाषेत सुद्धा असावा ;

(६) वैयक्तिक सुरक्षा साधने .-

सदर अनुसूची लागू असणाऱ्या प्रत्येक कारखान्याच्या भोगवटादाराने खाली नमूद केल्याप्रमाणे योग्य त्या राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय मानांकाची वैयक्तिक सुरक्षा साधने पुरवली पाहिजे.

(अ) धुळीसाठी पुरेसे रेस्पिराटर ;

(ब) **HEPA** फिल्टर रेस्पिराटर किंवा धुम्र रेस्पिराटर ;

(क) संपूर्ण फेस शिल्ड सह **HEPA** फिल्टर रेस्पिराटर ;

(ड) सेल्फ कंटेंट श्वसनसामुग्री (**SCBA**) ;

(इ) फेस शिल्ड, शिरस्त्राण किंवा हुडसह हवेचा पुरवठा असलेले रेस्पिराटर ;

(फ) संपूर्ण फेस शिल्ड सह (**SCBA**) सेल्फ कंटेंट रेस्पिराटर ;

(ह) उर्जेवर चालणारे **HEPA** फिल्टरसह हवा शुद्धीकरण रेस्पिराटर ;

४. किशोरवयीन किंवा लहान मुल यांना कामावर लावण्यास मनाई .- कोणत्याही क्रियेत जेथे अशा प्रकारची हाताळणी होते किंवा कोणतीही जागा जेथे अशा प्रकारच्या प्रक्रिया केल्या जातात तेथे कोणत्याही किशोरवयीन किंवा लहान मुलांना कामावर लावता कामा नये.

५. सूट .- जर कोणत्याही कारखान्याच्या संबंधात मुख्य निरीक्षकाची अशी खात्री झाली की, अपवादात्मक परिस्थिती मुळे किंवा प्रक्रिया वारंवार केली जात असल्यामुळे किंवा इतर कोणत्याही कारणामुळे अशा कारखान्यात कामावर असलेल्या व्यक्तीच्या संरक्षणासाठी या अनुसूचीतील उपलब्धपैकी सर्व किंवा कोणत्याही उपबंध आवश्यक नाही, त्यास लेखी प्रमाणपत्र वरून अशा कारखान्यास अशा प्रमाणपत्रात तो विनिर्दिष्ट करील अशा शर्ती वर त्या प्रमाणपत्रात दर्शविलेल्या सर्व किंवा कोणत्याही उपबंध पासून सूट देता येईल. कोणतेही कारण न देता कोणत्याही वेळी असे प्रमाणपत्र त्यास रद्द करता येईल.”

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

बलदेव सिंह,

शासनाचे प्रधान सचिव.

In pursuance of clause (3) of Article 348 of the Constitution of India, the following translation in English of the Government Notification, Industries, Energy and Labour Department No. FAC-2014/C.R. 240/Lab-4, dated 4th October 2016 is hereby published under the authority of the Governor of Maharashtra.

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

BALDEV SINGH,
Principal Secretary to Government.

INDUSTRIES, ENERGY AND LABOUR DEPARTMENT

Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk,
Mantralaya, Mumbai 400 032, dated 4th October 2016

NOTIFICATION

THE FACTORIES ACT, 1948.

No. FAC-2014/C.R. 240/Lab-4 .— In exercise of the powers conferred by section 87 and 112 of the Factories Act, 1948 (63 of 1948), in its application to the State of Maharashtra, and of all other powers enabling it in that behalf; the Government of Maharashtra hereby makes the following rules further to amend the Maharashtra Factories Rules, 1963, the same having been previously published as required by sub-section (1) of section 115 of the said Act, namely :—

1. These Rules may be called the Maharashtra Factories (Amendment) Rules, 2016.
2. In Rule 114 of the Maharashtra Factories Rules, 1963 ;

(i) in sub-rule (1), after entry 26, the following entry shall be added, namely :—

“27. Manipulation of stone or any other material containing free Silica”,

(ii) after schedule XXVI, the following schedule shall be added, namely :—

“ Schedule - XXVII

[See entry 27 of rule 114(1)]

Manipulation of stone or other material containing free Silica

1. *Application* .— This schedule shall apply to all factories or parts of factories in which the process of manipulation of stone or any other material containing free Silica is carried on.

2. *Definitions*.— For the purpose of this Schedule,—

(1) “Manipulation” means crushing, breaking, chipping, dressing, grinding, sieving, mixing, grading or handling of stone or any other material containing free Silica or any other operation involving such stone or material and also includes the following processes, namely :—

- (a) Stone Crushers ;
- (b) Gem and Jewellery ;
- (c) Slate Pencil Making ;
- (d) Agate Industry ;
- (e) Cement Industry ;

- (f) Glass Manufacturing ;
- (g) Cutting or manipulation of stone, granite or marble ;
- (h) Tiles manufacturing ;
- (i) Molding or Casting manufacturing ;
- (j) Cleaning of casting ;
- (k) Murmure, Popcorn, etc. manufacturing ;

(l) Sand paper, Grind wheel, Electrical Insulators, Cutlery and Pottery manufacturing ;

(2) Stone or any other material containing free Silica” means a stone or any other solid material containing not less than 5% by weight of free Silica.

3. *Preventive Control Measures* .— No manipulation of stone or any other material containing free Silica shall be carried out in a factory or part of a factory unless the following preventive control measures are adopted, namely :—

I. Engineering Control Measures .—

(1) Wet Methods .—

(a) Airborne Silica Dust should be minimized or suppressed by applying water to the process or clean up ;

(b) Water should be provided for drilling or sawing of concrete or masonry;

(2) Ventilation .—

(a) An effective local exhaust system should be provided and maintained to control or remove Silica dust from manufacturing processes ;

(b) Dilution or ventilation may be used to reduce free Silica dust concentration below the permissible limits in work areas ;

(c) Efficient dust collectors or High Efficiency Particle Air (HEPA) filter should be set up so that dust shall be removed from the source and all transfer points to prevent contaminating areas ;

(d) Ventilation systems should be kept in good working conditions ;

(3) Isolation .—

(a) Containment methods should be used while carrying out sand blasting ;

(b) Cabins of vehicles or machinery cutting and drilling that might contain free Silica should be enclosed and sealed ;

(4) Dust Control .—

(a) Vacuum System with High Efficiency Particle Air (HEPA) filter shall be used to remove dust from work areas and at all transfer points ;

(b) The belt conveyors transferring crushed material shall be totally enclosed throughout its length ;

Provided that, such control measures as above said are not necessary if the process or operation itself is such that the level of dust created and prevailing does not exceed the permissible limit of exposure specified in the Second Schedule of the Act ;

II. *Medical Control Measures* .-

(1) The occupier of every factory in which a worker employed in the processes specified in clause 1 shall ensure that every worker employed be examined by a Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon within 15 days of his first employment at the cost of occupier. Such medical examination shall include sputum examination for Silica bodies, pulmonary function test and chest X ray - Posterior Anterior (PA) view to be compared with standard International Labour Organisation (ILO) Radiographs on Pnemuconiosis. No worker shall be allowed to work after 15 days of his first employment in the factory unless such worker has been declared fit for such employment and granted a certificate of fitness in Form No. 23 ;

(2) Every worker employed on any of the said processes shall be re-examined by a Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon at least once in every twelve months at the cost of occupier. Such re-examination shall, wherever the Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon considers appropriate, include all the tests as specified in sub-paragraph (1) except chest X-ray which shall be read by a radiologist specialized or trained in the field of reading International Labour Organisation (ILO) Radiographs on Pnemuconiosis and the chest X-ray which shall be carried out at least once in 3 years;

(3) Every worker employed in any of the aforesaid processes on the date on which the Schedule comes into force shall be radiologically examined by the qualified Radiologist at the cost of the occupier using a standard size X-ray plates and the power of the X-ray machine shall be more than 300 milli ampere (mA) or digital X-ray. The report of such X-ray shall be submitted to the Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon or Chief Inspector within three months of the said date ;

(4) If at any time the Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon is of the opinion that a worker is no longer fit for employment in the said process on the ground that continuance therein would involve special danger to the health of the worker, he shall make a record of his findings in Form No. 23 and the health register. The entry of his findings in these documents should also include the period for which he considers that the said person is unfit for work in the said processes. The person so suspended from the process shall be provided with alternate placement facilities unless he is fully incapacitated in the opinion of the Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon, in which case the person affected shall be suitably rehabilitated ;

(5) No person who has been found unfit to work as said in sub-paragraph (4) above shall be re-employed or permitted to work in the said processes unless the Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon, after further examination, again certifies him fit for employment in those processes ;

(6) If a worker is already in employment and declared unfit by the Medical Inspector of Factories or Certifying Surgeon shall not be allowed to work in any of the processes specified in sub-Rule (1), unless he has been examined again alongwith standard size chest X-ray plate from a qualified Radiologist, at the cost of the occupier and has been certified to be fit to work on the said processes again ;

(7) (i) The Occupier of the factory shall appoint at least a part-time qualified medical practitioner, possessing M.B.B.S. degree and having post-graduate diploma in Industrial Health or possessing M.B.B.S. degree and having five years experience in Industry as occupational health physician or possessing M.B.B.S. degree and having a Certificate of Training in Industrial Health of minimum three months duration recognized by the State Government. The medical practitioner so appointed shall be required to put in minimum four hours attendance on every working day in the ambulance room for carrying out the duties specified in the following sub-paragraph (ii) ;

(ii) For the purpose of medical supervision by the medical practitioner so appointed by the occupier shall he provided for his exclusive use a ambulance room in the factory premises which shall be properly cleaned, adequately lighted, ventilated and furnished with a screen, a table with office stationary, chairs and other facilities and other instruments including X-ray arrangements for such examinations and such other equipments as may be prescribed by the Chief Inspector ;

(iii) The medical practitioner so appointed shall perform the following duties, namely :-

(a) to maintain health register in Form No. 7 ;

(b) to undertake medical supervision of persons employed in the factory;

(c) to look after health, education and rehabilitation of sick, injured or affected workers ;

(d) to carry out inspection of work rooms where dangerous operations are carried out and advise the management the measures to be adopted for the protection of health of the workers employed therein ;

(8) The Health Records of the workers exposed to Silica shall be kept up to a minimum period of 40 years from the beginning of the employment or 15 years after retirement or cessation of the employment of the worker whichever is later, and shall be accessible to workers concerned or their representatives ;

(9) The record of medical examinations and appropriate tests carried out by the said qualified medical practitioner, a certificate of fitness in Form No. 23 and health record shall be maintained in separate register in Form No.7, which shall be kept readily available for inspection by the Inspector and shall be produce on demand ;

III. *Administrative Control Measures .-*

(1) *Work place or Environment Monitoring.-* The occupier shall ensure work place or environment monitoring to be performed to determine magnitude of exposure or concentration to evaluate engineering controls, selecting respiratory protection, work practices and the need for medical surveillance.

(a) Exposure or concentration measurements should be made in the employee's actual breathing zone :

(b) Total sampling time shall be at least 7 hours ;

(c) Work place or Environment Monitoring shall be repeated quarterly ;

(d) The report of dust sampling by occupier shall be made available to the public ;

(2) *Training or Awareness.-* Workers shall be trained in the following :-

(a) Health effects of free Silica dust exposure ;

(b) Operations and material that produce free Silica dust hazards ;

(c) Engineering controls and work practice controls that reduce dust concentration ;

(d) The importance of good housekeeping and cleanliness ;

(e) Proper use of personal protective equipment such as respirators, etc. ;

(f) Personal hygiene practices to reduce exposure ;

(3) *House Keeping: Maintenance of floors .-*

(a) All floors or places where fine dust is likely to settle on and whereon any person has to work or pass shall be of impervious material and maintained in such condition that they can be thoroughly cleaned by a moist method or any other method which would prevent dust being airborne in the process of cleaning once at least during each shift ;

(b) For this purpose Dry sweeping or compressed air shall not be used for cleanup of dust. Wet methods or vacuum system with a High Efficiency Particle Air (HEPA) filter shall be used ;

(c) Dust on over head ledges and equipment should be removed before it becomes air borne due to vibration, traffic and random air current ;

(4) *Change room and washing facilities .-*

(a) Washing and bathing facilities shall be conveniently located at a place easily accessible to the workers ;

(b) Cloak room with individual lockers shall be provided for employees to store uncontaminated clothing ;

(c) Workers shall take bath and change the work clothes before they leave the work site ;

(d) Work clothes shall not be cleaned by blowing or shaking ;

(e) Eating or lunch areas shall be located away from exposed areas ;

(5) *Display of Notices .-*

(a) Warning signs or posters shall be displayed conspicuously in a prominent place ;

(b) The warning signs or poster shall contain the hazards and precautions to be taken ;

(c) The display of notice shall be in the local language and also in the language understood by the majority of the workers ;

(6) *Personal Protective Equipment .-*

The occupier of the every factory to which this schedule apply shall provide the following personal protective equipment as per relevant National Standards or International Standards and as applicable to a given work place.

(a) Adequate dust respirator ;

(b) High Efficiency Particle Air (HEPA) filter respirator or fume respirator ;

(c) High Efficiency Particle Air (HEPA) filter respirator with full face piece ;

(d) Self Contained Breathing Apparatus (SCBA) ;

(e) Supplied air respirator with a full face piece, helmet or hood ;

(f) Self Contained Breathing Apparatus (SCBA) with full face piece ;

(g) Powered air purifying respirator with a High Efficiency Particle Air (HEPA) filter.

4. *Prohibition relating to employment of adolescent or child.-* No adolescent or child shall be employed or permitted to work in any of the operations involving manipulation or at any place where such operations are carried out.

5. *Exemptions* .— If in respect of any factory, the Chief Inspector is satisfied that owing to the exceptional circumstances or in frequency of the processes or for any other reason, all or any of the provisions of this Schedule are not necessary for protection of the workers in the factory, the Chief Inspector may by a certificate in writing, which he may in his discretion revoke at any time, exempt such factory from all or any of the provisions of the Schedule subject to such conditions, if any, as he may specify therein.”

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

BALDEV SINGH,
Principal Secretary to Government.